

(Nazrul Rachanabali, I-VI, Dakka 1966-1984; eserlerin tam listesi için bk. Goswami, Kazi Nazrul Islam: A Profile, s. 26-32).

BİBLİYOGRAFYA :

Mizanur Rahman, *Nazrul Islam*, Dhaka 1966; Gopal Haldar, *Kazi Nazrul Islam*, New Delhi 1973; Basudha Chakravarty, *The Rebel and Other Poems of Kazi Nazrul Islam*, New Delhi 1974; Serajul Islam Chowdhury, *Introducing Nazrul Islam*, Dhaka 1974; a.m.f., *Nazrul Islam: Poet and More*, Dhaka 1994; Karunamaya Goswami, *Aspects of Nazrul Songs*, Dhaka 1990; a.m.f., *Kazi Nazrul Islam: A Profile*, Dhaka 1996; Kabir Chowdhury, *The Morning Shanai: 20 Poems of Kazi Nazrul Islam*, Dhaka 1991; Rezaul Karim Talukdar, *Nazrul, The Gift of the Century*, Dhaka 1994; Mohammad Nurul Huda, *Nazrul: An Evaluation*, Dhaka 1997; Kemal Özcan Davaz, *Atatürk Bangladesh Kazi Nazrul Islam*, Ankara 2000; Tapan Bagchi, *Nazrul Kabitay Shabdalanter*, Dhaka 2000; M. Ali Asgar Khan, "Türk Dostu Pakistan'ın Hürriyet Şairi Nazrul İslâm", *TK*, IX/103 (1971), s. 628-635; Fethi Tevetoğlu, "Türklüğe Hayran Bir Hürriyet Şairi: Nazrûl İslâm", *Hayat Tarih Mecmuası*, VIII/3, İstanbul 1972, s. 7-9; a.m.f., "Türk'e ve Atatürk'e Tutkun Şair: Gazi Nazrûl İslâm", *TTK Belleten*, LIII/207-208 (1989), s. 853-881; "Nazrul İslâm (Kazi)", *Encyclopaedia of Muslim Biography: India, Pakistan, Bangladesh* (ed. N. Kr. Singh), New Delhi 2001, IV, 301-303; Zafarul-İslâm Khân, "Nadr al-Islâm", *ELP* (İng.), VII, 847-849.

RIZA KURTULUŞ

NİAMEY

Nijer Cumhuriyeti'nin başşehri
(bk. NİJER).

NICHOLSON, Reynold Alleyne
(1868-1945)

Tasavvuf tarihi
araştırmalarıyla tanınan
İngiliz şarkiyatçısı.

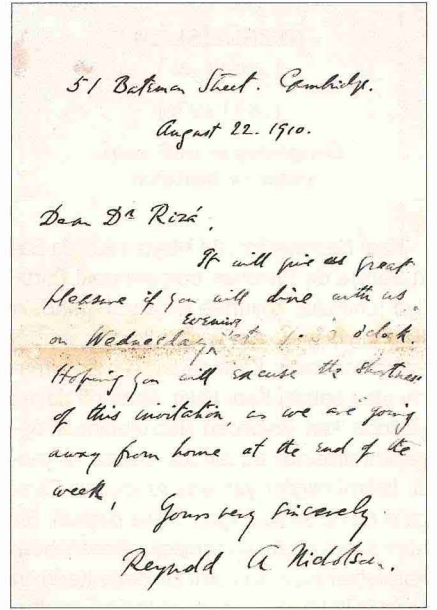
19 Ağustos 1868'de Yorkshire-Keighley'de doğdu. İlk öğrenimini Edinburg'da tamamladı. Aberdeen Üniversitesi'nde başladığı yüksek öğrenimini Cambridge Üniversitesi Trinity College'da sürdürdü. Klasik Batı dilleri alanında üstün başarı gösterdi. 1890'da kolejin klasik etütler sınavlarında birinci oldu. Daha sonra Arapça ve Farsça zengin kitap koleksiyonuna sahip olan dedesi John Nicholson'un etkisiyle Doğu dillerine ilgi duymaya başladı. Bu ilgi, İran edebiyatı uzmanı Edward G. Browne ile tanışmasının ardından daha da arttı. Browne'un yanı sıra Trinity College'da çalışan Edward Fitzgerald ile Saint John College'da görev yapan E. Henry Palmer'den de etkilendi. Bu dönemde Leiden ve Stras-

burg'a gidip Michael Jan de Goeje ve Theodor Nöldeke ile tanıştı.

1893'te Trinity Koleji'nde öğretim üyesi olarak göreve başlayan Nicholson 1901'de Londra Üniversitesi Farsça Kürsüsü'ne tayin edildi. Bir yıl sonra E. G. Browne, Cambridge Üniversitesi Farsça Kürsüsü'nden Arapça Kürsüsü'ne tayin edilince onun yerine geçmek üzere Cambridge'e döndü. 1926 yılına kadar burada görev yapan Nicholson aynı yıl Browne'un ölümünün ardından Arapça Kürsüsü'ne profesör olarak tayin edildi. Browne'dan geriye kalan Arapça ve Farsça bazı yazma eserleri de kütüphanesine ekleyen Nicholson, böylece ailesinden kendisine intikal eden büyük kütüphanesini daha da zenginleştirdi. 1923 yılında British Academy'ye üye seçildi. 1937'de Royal Asiatic Society'nin altın madalyasıyla ödüllendirildi. 1933'te yaş haddinden emekliye ayrıldı. 1939'da sağlığının bozulması, II. Dünya Savaşı'nın başlaması ve Cambridge'in bombalanması üzerine Towyn kasabasına yerleşmek zorunda kaldı. Burada yanına aldığı az sayıdaki kitapla ilmi faaliyetlerini sürdürmeye çalıştı. 1944'te Tahrir Üniversitesi tarafından kendisine fahri doktora unvanı verildi. 27 Ağustos 1945'te Chester'de öldü.

Şarkiyatçıların kitaplarının basımına destek veren E. J. W. Gibb Memorial Trust adlı vakfın kurucu üyelerinden olan Nicholson tasavvufu uzmanlık alanı seçen ilk İngiliz şarkiyatçısıdır. Gençlik yıllarından itibaren tasavvufa ve tasavvuf tarihine derin bir ilgi duyan Nicholson'un bu sahada telif eserleri yanında tercüme ve neşir türü çok sayıda çalışması bulunmaktadır. Onun en önemli eseri Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'nin *Meşnevî*'sinin tahkikli neşri ve İngilizce'ye tercümesidir. Tasavvufun ilk Arapça klasiği olarak kabul edilen *el-Lüma'ı*, yine tasavvufa dair ilk Farsça eser olan *Keşfü'l-maḥcûb*'u yayımlamış, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve İbnü'l-Fârîz üzerine yaptığı çalışmalarla dikkatleri tasavvufi Arap şiiri üzerine çekmiş, Muhammed İkbal'i de Batı'ya o tanıtmıştır. Arthur John Arberry gibi etrafında yer alan genç şarkiyatçıları malzeme, fikir ve metot açısından desteklemiştir. Öğrencisi Ebû'l-Alâ el-Affî onun sûfî yaratılışlı duygusal bir kişi olduğunu söyler. Farsça ve Arapça tasavvufi metinleri büyük bir başarıyla tercüme etmesinde bu kişilik yapısının önemli payı olduğu söylenebilir.

Eserleri. 1. *The Mystics of Islam* (London 1914). Tasavvufun kökenlerinin irdelendiği bir girişten sonra tarikat, işrak ve

Reynold A. Nicholson'un el yazısı ile Rıza Tevfik'e bir mektubu (Abdullah Uçman koleksiyonu)

vecd, mârifet, ilâhî aşk, velîler ve kerametleri, vahdet hali olarak altı bölümden oluşur. Nicholson'un bu eserinde tasavvufun doğuşunu Hristiyanlık, neoplatonizm, gnostisizm ve Budizm gibi İslâm dışı faktörlere bağlamaya çalıştığı görülmektedir. Ancak sonraki yıllarda bu görüşünün değiştirerek tasavvufun doğuşunda İslâm'ın rolünü kabul etmiştir (*ERE*, XII, 10-17). Eser *İslâm Süfîleri* adıyla Türkçe'ye (trc. Mehmet Dağ v.dğt., İstanbul 1978), *eş-Şûfiyye fi'l-İslâm* adıyla Arapça'ya (trc. Nûreddin Şerîbe, Kahire 1951) tercüme edilmiştir. 2. *Studies in Islamic Mysticism* (London 1921). Ebû Saîd-i Ebû'l-Hayr'ın hayatına ve tasavvuf anlayışına, Abdülkerîm el-Cîlî'nin insân-ı kâmil görüşüne, İbnü'l-Fârîz'ın kasidelerine ve Muhyiddin İbnü'l-Arabî'nin bazı düşüncelerine dair incelemeleri ihtiva etmektedir. 3. *The Idea of Personality in Sufism* (London 1923). Affî'nin Nicholson'un çalışmalarının en yoğun ve en zor anlaşılana olarak tanımladığı eser üç konferansının metninden oluşur. Müellif bu eserinde hristiyan ilâhiyatındaki ilâhî şahsiyet fikrinin tasavvufta bir karşılığını bulmaya çalışmıştır. Bu bağlamda Hallâc-ı Mansûr, Gazzâlî ve Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî'yi inceledikten sonra süfîlerin Hz. Peygamber'e bakışı üzerinde durmuş, bazı süfîlerin Ehl-i sünnet'in peygamber tas-

viriyeye yetinmeyip Hz. Muhammed'in tarihî varlığının ötesinde ezeli bir varlığın hakikatini (hakikat-i Muhammediyye) ve nurunun bulunduğu, bu nurun kıyamet gününe kadar velîlerde zuhur ederek varlığını devam ettireceğine inandıklarını söylemiş, daha sonra sûfilerin Hz. Peygamber hakkındaki inanışlarıyla hristiyanların Hz. İsa'nın şahsiyeti hakkındaki görüşleri arasında karşılaştırmalar yapmıştır. Ebû'l-Alâ el-Afîfî eseri, müellifin "An Historical Inquiry Concerning the Origin and Development of Sufism" (JRAS, 1906, s. 203-348), "Asceticism (Muslim)", (ERE, II, 99-105), "Sufis" (ERE, XII, 10-17) ve "The Goal of Mohammedan Mysticism" (JRAS, 1913, s. 55-68) adlı önemli makaleleriyle tasavvuf araştırmalarında Nicholson'un yerini değerlendiren bir giriş ekleyerek *Fi't-Taşavvufi'l-İslâmî ve târîhihi* adıyla Arapça'ya çevirmiştir (İskenderiye 1946). Kitap, "Asceticism" dışında yukarıda adı geçen üç makale ve Afîfî'nin girişiyle birlikte Türkçe'ye tercüme edilmiştir (trc. Abdullah Kartal, *Tasavvufun Menşei Problemi*, İstanbul 2005). 4. *The Mathnawî of Jalaluddin Rûmî*. Nicholson'un tasavvuf kültürüne en büyük hizmeti Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinin tahkikli neşri ve İngilizce tercüme ve şerhidir (I-VIII, London 1925-1940), *Meşnevî*'nin modern dönemde yapılan tercüme ve şerhlerinde Nicholson'un metni esas alınmıştır. Bugün Batı dünyasında onun bu çalışmasına atıf yapmadan Mevlânâ'dan bahsetmek neredeyse imkânsızdır. 5. *Rûmî. Poet and Mystic 1207-1273*. Nicholson'un Mevlânâ'ya dair makalelerini ihtiva etmektedir (Oxford 1966). Eser Türkçe'ye tercüme edilmiştir (*Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî*, trc. Ayten Lermioğlu, İstanbul, ts.).

Nicholson'un diğer önemli telif, tercüme ve neşirleri şunlardır: *Selected Poems from the Diwân-i Shamsi Tabriz* (Cambridge 1898); *The Tadhkiratu'l-Awliyâ* (I-II, London 1905-1907, Memoirs of the Saints); *A Literary History of the Arabs* (London 1907, 1977); *The Don and the Dervish* (London 1911, Hâfiz, Attâr, Sa'dî, Mevlânâ ve İbnü'l-Fârîz'dan seçilmiş şiirlerin tercümesidir); *The Kashf al-Mahjûb. The Oldest Persian Text on Sufism* (London 1911); *The Tarjumân al-Ashwâq* (London 1911, İbnü'l-Arabî'ye ait eserin neşir ve tercümesidir); *The Kitâb al-Lumâ'* (London 1914); *The Secrets of the Self* (London 1920, Muhammed İkbâl'in *Esrâr-ı Hodî* adlı eserinin tercümesidir); *The Farsnâme of İbnü'l-*

Balkhî (London 1921, Guy le Strange ile birlikte); *The Tales of Mystic Meaning* (London 1931); *A Persian Lyrics* (London 1931, İran şairlerinden yirmi altı parça şiirin tercümesidir); *A Persian Forerunner of Dante* (Towyn-on-Sea 1944, Hakîm Senâî'nin *Seyrû'l-'ibâd ile'l-me'âd* adlı eserinin özet manzum tercümesidir). Nicholson'un ayrıca *Journal of the Royal Asiatic Society*, *Muséon*, *Islamica*, *Quest*, *Search* gibi ilmi dergilerde makaleleri yayımlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

R. A. Nicholson, *Fi't-Taşavvufi'l-İslâmî ve târîhihi* (trc. Ebû'l-Alâ Afîfî), İskenderiye 1946, tercüme edenin girişi, s. c, s; a.mlf., "Sufis", *ERE*, XII, 10-17; *The Dictionary of National Biography 1941-1950* (ed. L. G. Wickham - E. T. Williams), Oxford 1959, s. 628-629; A. J. Arberry, *Oriental Essays Portraits of Seven Scholars*, London 1960, s. 197-232; Müctebâ Minovî, *Naqd-i Hâl*, Tahrân 1351 hş., s. 417-421; Necib el-Akiki, *el-Müsteşri-kûn*, Kahire 1980, II, 92-93; Ahmed İsmailoviç, *Felsefetü'l-istişrâk ve eseruhâ fi'l-edebî'l-'Arabîyyi'l-mu'âşır*, Kahire 1980, s. 326-331; Mişâl Cühâ, *Dirâsâtü'l-'Arabîyye ve'l-İslâmîyye fi 'Urûbâ*, Beyrut 1982, s. 43-45; Abdurrahman Bedevî, *Mevsû'atü'l-müsteşrikin*, Beyrut 1984, s. 415-417; Mustafa Hüseyinî Tabâtâbâî, *Naqd-i Âşâr-ı Hâverşinâsân*, Tahrân 1375 hş., s. 53-61; Kasım Ganî, "Profesör R. Nicholson", *Nâme-i Ferhengistân*, II/2, Tahrân 1323 hş., s. 7-12.

SÜLEYMAN DERİN

NİDÂİ (نَدَائِي)

Nidâî Mehmed Çelebi Ankaravî
(ö. 975/1567'den sonra)

Osmanlı hekimî.

Hayatı hakkındaki sınırlı bilgiler kendi eserlerine dayanmaktadır. *Esrâr-ı Genc-i Ma'nâ* adlı manzum eserinin sonunda o sırada otuz beş yaşında olduğunu söylediğine ve bu çalışmasını 950'de (1543) tamamladığına göre 915'te (1509) doğmuş olmalıdır (Diriöz, s. 42-43). Daha sonra babasıyla birlikte Kudüs'ten Ankara'ya gidip yerleştiği bilinmektedir. Geleneksel eğitimi âlim bir kişi olan babasından ve onun çevresinden aldığı sanılmaktadır. Kırım'a yaptığı bir seyahat esnasında Sâhib Giray tarafından kabul edilmesi ve ona hocalık yapması iyi bir tahsil gördüğünü ortaya koymaktadır. *Menâfiu'n-nâs*'ın giriş kısmında verdiği bilgilerden Sâhib Giray nezdinde büyük itibar kazandığı ve Kanûnî Sultan Süleyman'a elçi olarak gönderildiği, fakat kendisini çekemeyen hasımlarının iftirası yüzünden geri geldiğinde zindana atıldığı ve yedi yıl zindanda kaldığı anla-

şılmaktadır. Bu süre zarfında kendini tasavvufa veren Nidâî tasavvufa ilgili yirmi iki manzume yazdığını, zindandan çıktıktan sonra Hz. Peygamber'in soyundan yaşlı bir şahısla karşılaştığını ve ondan tıp tahsil ederek icâzet aldığını belirtir (*Menâfiu'n-nâs*, vr. 4^b-5^a).

Kırım'dan dönüşünde Konya'ya giden Nidâî şehirde valilik yapan Şehzade Selim'in himayesine girdi ve onun hekimi oldu; bu sırada Mevlevî tarikatına intisap etti. Kendisi hakkında "bu bende derviş Nidâî" demesi onun hekimlikten önce tasavvufî eserler yazmasından, "Çelebi" nisbesiyle anılması ise Mevlevîliğe intisabından kaynaklanmaktadır. Şehzade Selim 974'te (1566) tahta çıkınca saray hekimliğine getirilen Nidâî'nin hekimbaşılığa kadar yükseldiğini söyleyenler varsa da (Osman Şevki, s. 205) Kanûnî Sultan Süleyman ve II. Selim dönemi hekimbaşları listesinde onun adına rastlanmamaktadır (*DîA*, XVII, 162). Ancak adı Kanûnî devri hekimbaşlarından Kaysûnizâde Bedreddin Muhammed b. Muhammed ile karıştırıldığı için kaynaklardan ondan Kaysûnizâde Mehmed Çelebi diye söz eder (Şeşen, s. 321). Nidâî'nin II. Selim'e sunduğu *Rebî'u's-selâme* adlı eserinde kendisini, "Bu muhlis-i bî-riyâ'ya'nî Kaysûnizâde Nidâî ki ..." şeklinde tanıttı. Nidâî'nin vefatıyla ilgili bir kayıt mevcut değilse de *Dürr-i Manzûm* adlı eserini II. Selim'e 975'te (1567) takdim ettiği dikkate alınarak bundan sonraki bir tarihte öldüğü söylenebilir.

Eserleri. Klasik kaynaklarda ve çağdaş araştırmalarda Nidâî'ye nisbet edilen çalışmaların sayısının yedi ile on dokuz arasında değiştiği görülmektedir. Ancak bunların bir kısmının müellifin eserlerindeki bölüm başlıklarından ibaret olduğu, bazılarının da yanlışlıkla ona isnat edildiği anlaşılmaktadır (*Nidâî-Dürr-i Manzûm*, s. 12). 1. *Menâfiu'n-nâs*. 1566'da manzum-men-sur olarak yazılan eserin Kaysûnizâde Bedreddin'in tıbbâ dair Arapça bir kitabının tercümesi olduğu belirtiliyorsa da müellif tercümesini Farsça bir çalışmadan yaptığını söylemektedir (vr. 103^a). Altmış bölüm (bab) halinde düzenlenen eserin manzum kısımları mesnevi tarzında yazılmıştır. Kırk dört beyitlik bir kısmı tıp ilmiyle ilgili âyet ve hadislerin yer aldığı bir giriş takip eder. Ardından bölümlerin başlıkları sıralanır; son bölümde müellif yaptığı seyahatlere ve karşılaştığı bazı olaylara yer verir. Kitabın yalnız Türkiye kütüphanelerinde doksan yedi adet nüshasının bulunmasından